

Opgave 1 Emoties van Afrika tot Japan

In de 19e eeuw voer Charles Darwin met zijn schip de Beagle vijf jaar lang rond de wereld om natuuronderzoek te doen. Bij die reis kwam hij in contact met verschillende volken en maakte hij nauwkeurige notities over van alles wat hem daar opviel.

In zijn boek *Het uitdrukken van emoties bij mens en dier* (1872) brengt hij daarover gedetailleerd verslag uit. Zo schrijft hij over inwoners van West-Afrika die, als ze verrast zijn, hun hand op hun mond slaan en zeggen: "Mijn mond kleeft aan me."

In het volgende fragment gaat Darwin in op andere manieren waarop uiting wordt gegeven aan verbazing.

tekst 1

Er is een ander klein gebaar dat verbazing uitdrukt en waarvoor ik geen verklaring kan geven, namelijk het plaatsen van de hand op de mond of op een deel van het hoofd. Dit is bij zoveel mensenrassen waargenomen dat het een natuurlijke oorsprong moet hebben.

Een oorspronkelijke inwoner van Australië werd meegenomen naar een grote kamer vol officiële papieren, wat hem zeer verraste, en terwijl hij de achterkant van zijn handen voor zijn lippen hield, riep hij "cluck, cluck, cluck".

Sommige Afrikaanse stammen drukken hun verbazing uit door ernstig te kijken, hun rechterhand op hun mond te plaatsen en "mawo" te zeggen, wat 'wonderbaarlijk' betekent.

De Bosjesmannen zouden hun rechterhand naar hun hals brengen en hun hoofd achterover buigen.

naar: C. Darwin, *Het uitdrukken van emoties bij mens en dier*, 1872

Een eeuw later vraagt Paul Ekman zich af of de stelling van Darwin over het verband tussen gezichtsuitdrukkingen en emoties wel klopt. Hij besluit daarom zelf onderzoek te doen.

3p 1 Leg uit of het onderzoek van Ekman de stelling van Darwin in tekst 1 bevestigt.

Lever tevens een punt van kritiek op de onderzoeksmethode die Ekman hanteert en een punt van kritiek op de conclusie die Ekman uit zijn onderzoek trekt.

Mede op basis van de kritiek die er op zijn eerste onderzoek kwam, besluit Ekman om zijn onderzoeksresultaten te verfijnen. Hij zet een experiment op, waarbij nauwkeurig de emotionele reacties van Japanners en Amerikanen op filmclips worden vastgelegd en bestudeerd. Tekst 2 is een verslag van dit experiment.

tekst 2

Een deel van de clips bevatte beelden van plezierige of neutrale gebeurtenissen, zoals een kanotochtje, terwijl een ander deel beelden bevatte van nogal onprettige dingen, zoals een rituele besnijdenis, een neusoperatie en een bevalling waarbij een vacuümpomp op het hoofd van een kind werd gezet.

Er werden twee soorten voorstellingen gegeven. Bij de ene soort voorstelling kregen de proefpersonen de filmpjes te zien terwijl ze alleen waren, bij de andere soort zat de proefpersoon samen met degene die hem de test afnam naar de filmpjes te kijken.

Als ze alleen waren, bleken de gelaatsuitdrukkingen van de Japanse en Amerikaanse proefpersonen op elkaar te lijken, maar als de onderzoeker erbij was, bleken de Japanners meer te glimlachen en minder vaak weerzin te tonen dan de Amerikanen.

Maar het interessantste resultaat van dit experiment werd pas opgemerkt toen de videobanden in slow motion werden afgespeeld. Pas toen was te zien dat de Japanners wanneer de onderzoeker erbij was dezelfde gelaatsuitdrukkingen van weerzin begonnen te tonen als de Amerikanen, en dat ze pas een fractie van een seconde later erin slaagden om die gelaatsuitdrukkingen te maskeren.

uit: Dylan Evans, Emotie, De wetenschap van het gevoel, 2001

Ook dit experiment van Ekman is van belang voor de wetenschappelijke discussie over emoties. Er worden vragen opgeworpen over het ontstaan van emoties en het verschil in emotionele reacties bij meerdere volken. In deze discussie – ook wel het nature-nurture-debat genoemd – staan twee groepen wetenschappers tegenover elkaar: de constructivisten en de reductionisten. Beide groepen kunnen argumenten uit dit experiment halen om het eigen standpunt te onderbouwen.

- 4p 2 Geef vanuit tekst 2 een argument voor het constructivistische standpunt en een argument voor het reductionistische standpunt in het nature-nurture-debat.

Leg in je antwoord beide standpunten uit.

In het debat over emoties speelt ook de vraag een rol hoe emoties worden herkend. Ekman ontdekte dat sommige mensen heel goed zijn in het herkennen van emoties van andere mensen. Deze mensen noemt Ekman 'menselijke emotiemeters'.

Uit een groep van 20 000 proefpersonen uit alle lagen van de bevolking selecteerde hij een kleine groep, die erg goed in staat bleek om te bepalen of iemand liegt of niet. Normaal gesproken hebben mensen een kans van ongeveer 50% om te weten of iemand liegt of niet, terwijl de geselecteerde groep dit met minstens 80% zekerheid wist vast te stellen. Ekman benadrukt dat deze menselijke emotiemeters geen aparte training nodig hebben gehad. Zij blijken gevoelig voor tegenstrijdigheden in getoonde emoties enerzijds en uitspraken die iemand doet anderzijds. Ze merken zelfs de kleinste nuances op in gezichtsuitdrukkingen, lichaamstaal en manieren van bewegen en spreken.

In het onderzoek naar emoties staan twee verschillende benaderingswijzen tegenover elkaar: de fysiologische en de cognitivistische.

- 2p 3 Leg uit in welk opzicht dit experiment blijk geeft van een cognitivistische benadering van emoties én in welk opzicht van een fysiologische benadering van emoties.

De aanhangers van de cognitivistische benadering van emoties hebben kritiek op de aanhangers van de fysiologische benadering. Mogelijkerwijs kan de huidige technologische ontwikkeling deze kritiek ondervangen. Naast menselijke emotiemeters bestaan er inmiddels ook zeer geavanceerde technologische emotiemeters.

In Japan is er een bedrijf dat vanuit commercieel belang bestudeert welke emoties mensen hebben bij het kijken naar een programma op televisie of het bekijken van een website. Dit bedrijf heeft een camera ontwikkeld waarmee het knipperen met de ogen en het bewegen van de pupillen heel precies kunnen worden geregistreerd. Daarna kan deze technologische emotiemeter via berekeningen met hoge nauwkeurigheid vaststellen met welke emoties de kijkers naar het programma of de website hebben gekeken. Ook geeft het apparaat aan hoe de kijkers het programma waarderen.

- 2p 4 Leg uit welke kritiek vanuit de cognitivistische benadering op de fysiologische benadering van emoties wordt gegeven. Beargumenteer of deze kritiek met de technologische emotiemeter kan worden weerlegd.

De ontwikkeling van camera's bij het meten van emoties wordt met grote belangstelling gevolgd. Met name producenten van televisieprogramma's en reclamemakers zijn geïnteresseerd in analyses van menselijke emoties. Daarmee hopen ze hogere kijkcijfers en hogere inkomsten uit reclame te halen.

Deze belangstelling van reclamemakers en producenten roept echter ook morele vragen op. Stel dat onze emotionele reacties op reclames met behulp van webcams worden gevolgd. Of dat zelfs onze emotionele reacties op billboards langs de weg worden vastgelegd met camera's. Worden dan niet morele grenzen overschreden?

Om morele vragen te beantwoorden, kan gebruik gemaakt worden van de plichtethiek, de deugdethiek of het utilitarisme.

- 2p 5 Vind jij het moreel geoorloofd om de emotionele reacties van mensen op reclames op billboards te filmen?

Neem een beargumenteerd standpunt in en leg daarbij uit van welke van de drie genoemde ethische theorieën jij uitgaat.

De manier waarop Japanners met emoties omgaan, wordt regelmatig aangehaald in Westers onderzoek. De journalist Tony Parsons bijvoorbeeld maakte in het voorjaar van 2011 een reportage over de manier waarop Japanners de gevolgen van de vloedgolf die het land overspoelde, verwerkten. Eén van de dingen die hem opviel was dat de

getroffen Japanse scholen werden schoongemaakt door de leerlingen zelf. Schoonmaakbedrijven kwamen er niet aan te pas.

Volgens Parsons had dit niets te maken met een obsessie voor hygiëne en orde, maar met trots. Trots op je school en trots op jezelf.

Een trots die Parsons ook waarnam in de rijen van mensen die geduldig wachtten op voedsel. Of in de waardigheid van oudere vrouwen in een opvang voor mensen van wie het huis was weggespoeld. En zelfs bij mensen die behalve hun huis ook hun gezin waren kwijtgeraakt. Ondanks het gegeven dat hun hele leven op z'n kop was gezet, bleven ook zij kalmte en waardigheid uitstralen. Natuurlijk waren er tranen en was er angst en wanhoop, maar de trots stond voorop, aldus Parsons.

Over trots is door verschillende westerse filosofen geschreven, waaronder Aristoteles en David Hume.

- 3p 6 Welke opvatting van trots sluit het best aan op de houding van de Japanners: die van Aristoteles of die van Hume?

Beargumenteer je antwoord en leg daarbij uit van welke opvattingen over trots Aristoteles en Hume uitgaan.

- Behalve vanuit de filosofie zijn er ook binnen wereldreligies als de Islam en het Christendom visies ontwikkeld op trots.
- 3p 7 Heb jij een positieve of een negatieve waardering van trots? Beargumenteer jouw standpunt door de trots van de Japanners te vergelijken met de genoemde religieuze visies op trots. Leg daarbij uit welke visie het Christendom op trots heeft en welke visie de Islam op trots heeft.

De manier waarop Japanners omgaan met hun emoties is misschien gedeeltelijk te verklaren door wat hen wordt geleerd in een sport als judo. Een centraal principe bij judo is 'seiryoku zenyo', wat te begrijpen is als het zo effectief mogelijk inzetten van je energie. In judo mag bijvoorbeeld geen energie worden verspild bij het onderuit halen van de tegenstander. Daarom wordt zoveel mogelijk de kracht van de tegenstander benut om hem ten val te brengen, waardoor er nauwelijks energie wordt verbruikt. Volgens de grondlegger van judo kun je 'seiryoku zenyo' ook toepassen op het alledaagse leven en de omgang met emoties: zet je energie zo effectief mogelijk in door alleen de juiste dingen te doen op het juiste moment. Over de juiste manier van omgaan met bijvoorbeeld de emotie woede schrijft hij:

tekst 3

Met het oog op onze dagelijkse activiteiten en sociale interacties, levert het principe van seiryoku zenyo het maximale resultaat op door het effectief gebruiken van iedere vorm van energie. Om deze reden zijn bijvoorbeeld menselijke fouten als woede in tegenspraak met dit principe. Woedend worden kost mentale energie. Hoe kan jij of iemand anders voordeel hebben van woede?

Het gevolg van woede is onveranderlijk een uitputting van geestelijke energie, terwijl anderen op je neer gaan kijken. Door het principe van seiryoku zenyo toe te passen, worden mensen niet meer woedend. Ruzies en vechtpartijen zijn allemaal overtredingen van seiryoku zenyo.

Degenen die aan judo doen moeten dit principe met zorgvuldigheid betrachten. Hoe de situatie ook is, er is slechts één pad dat je moet volgen: in ieder geval je afvragen wat het juiste is om te doen en dan die richting opgaan.

naar: Jigoro Kano, Mind Over Muscle: Writings from the Founder of Judo, 2006

- In de westerse filosofie is door de Grieken en de Romeinen al geschreven over hoe men het beste met woede kan omgaan. Twee van deze filosofen zijn Aristoteles en Seneca.
- 3p 8 Welke opvatting over woede herken je in tekst 3, die van Aristoteles of die van Seneca? Leg in je argumentatie zowel de opvatting over woede van Aristoteles als die van Seneca uit.